

SISTI BOHCCONÁHKKI

Sistedikšuma rávagihpa

SAAMELAISALUEEN KOULUTUSKESKUS
SÁMI OHPAHUSGUOVDDÁŠ

2. prentehus 2012

OVDASÁTNI

Tearbma *sisti* máksá ostejvvon bohconáhki, mii lea okta duoji ávdnasiin. Sistedikšun lea oassi sápmelaš dieđu ja máhtu. Sisti árbevirolaš dikšunvuohki lea nu lunddolaš, ahte sáhtta dadjat luonddu leat ieš oassálastimin dasa. Boađusin lea birasustitlaš, čáppis ja gierdi náhkki iešgudetlágan atnui.

Sisti bohconáhkki –prošeavtta olis lea váldon atnui náhkkebádji Doaivunjárggas Sámi oahpahusguovddáža luonddudoalu ovddidanovttadagas. Prošeavtta áigge leat ovddidan árbevirolaš sistedikšuma smávvaindustriijalaš doaibman, man ollašuvvamii leat háhkan mášiinnaid, doallan náhkkekurssaid ja fidnen fárrui duodjáriid – dieđusge ii galgga vajálduhttit birasustitlašvuoda.

Doaivunjárgga náhkkebádji lea láigoheamis 2008 álggu rájes sistedikšumii. Siste-prošeakta lea skuvlen náhkkebádji bagadalliid ja sii leat doppe oahpisteamen odđa geavaheaddjiide, mo geava-

hit náhkkebáji mášiinnaid. Bagadalliid oktavuodadieđut leat oažžumis Sámi oahpahusguovddáža doaimmahagas, neaht-tasiidduin čujuhusas www.boazu.fi dahje tel. +358-40-7237309.

Rávagihppaga teavsta čállimis leat atnán veahkkin iešgudetlágan gálduid (listu gihppaga loahpas) ja siste-prošeavtta vásáhusaid. Govat lean mun govven, jus ii sierra máinnašuvvo.

Giittán buohkaid prošeaktii oassálastiid ja ovttasbargoguimmiid, guhte leat dorjon ja addán iežaset máhtu prošeavtta atnui. Sin bargu lea dahkan vejolažžan, ahte dál sáhttit bargat stuorát produkšuvnnain. Das sáhtta háhkat alcces vaikko ealáhusa. Giitu!

Doaivvun ahte dát gilpa addá rávvagiid ja movttiidahtta sistedikšumii sihke iešgudetlágan sistedujiid hábmemii ja duddjomii. Leahkas uvssoha ja čaŋa sisa sistedikšuma goahtái!

Virpi Jääskö

prošeavttajodiheadji

Sisti bohconáhkki -prošeakta

SISDOALLU

OVDASÁTNI.....	3
OSTOSIID HÁHKAN	5
DUOLJIT JA GÁPMASAT DUODJEÁVNNASIN	8
DUOLJI NAVILDEAPMI	10
OSTEN.....	14
NEASKIN.....	17
VUOIDAN.....	18
GOIKADEAPMI JA DIPMADEAPMI	19
FANAHALLAN.....	21
SISTTI KVALITEHTAKRITERAT	22
GÁRVVES SISTI	22
RÁDJAN.....	22
SISTTI HADDI.....	23
OSTEN SIERRALÁGAN ŠATTUIGUIN.....	24
GUOLGGA JA EARÁ BÁZAHUSAID ÁVKINATNIN	28
SISTEDUOJIT	30
TERMINOLOGIIJA	32
GÁLDUT, ČUJUJUSAT JA LIŇKKAT:.....	33

OSTOSIID HÁHKAN

Sisteprošavtta oahppit viežžamin ostuid Kinnulas.

Ostenávdnasat leat šattuid fenolalaš ávnnasoasit, mat leat earenoamáš olu muorranaddašattuid garain. Namas dát joavku lea ožžon das, go ostenávdnasis lea dakkár earenoamášvuohta, ahte dat čatnasa proteiinnaide ja rievdata (oste) ná náhki sistin. (www.yrttitarha.com.)

Sistti dikšuma gánneha álggahit juo gidđagease, dalle namalassii ostuid viežžamiin. Ná danin, vai osttut gerget goikat, go čakčat bigálusaid álggadettiin navildišgohtet.

Náhki leat osten áiggiid čada mánggaiguin iešguđetlágan šattuiguin ja maiddái ov-damearkan ealliid vuoignašiiguin, man gohčodit vuodjabárkemin. Čuovvovaččat leat rávvagat sámeguovllus dábáleamos šaddoostosiid háhkamii ja goikadeapmái.

Ovta náhki ostemii dárbbášuvvo 1-3 kilo goike osttu. Nu ahte jus lea áigumuš dikšut bigálusaid áigge vaikko 100 sistti, ostuid háhkamii mannet muhtun diimmut geasi áigge!

SIEDGA

Siedga gullá siedgašattuid čerdii. Dat lea dábálaš šaddu ja šaddá johtilit. Siedggaiguin dahjege osttuiguin ostevuvvon náhkkit leat dipmásat ja gierdit. Osttuiguin ostedettiin náhki ivdni báhcá viehka vielgadin, muhto jus ostemis geavahuvvo lassin bárku, dat addá seavdnjadut ivnni.

Alimus áigi osttuid njalaheapmái lea gidđagease njali áigge, mii álgá miessemánuš ja joatkašuvvá suoidnemánu lohppii (vrd. álbmotdajaldahkii, ahte siedgačuojanasa sáhttá dahkat Jágába rádjai 25.7.). Gidđagease garas lea eanemus ostensivra. Njali áigge garra njaldása álkit gaikumiin. Osttuid sáhttá njalahit maiddá dálvet, muhto lea dalle váddásut ja gara njalaheapmái dárbbášuvvo niibi dahje ostofaskkan.

NJALAHEAPMI

Siedgga, milloseappot nuorra, čuhppojuvvojit máddagis ja de oavssit njáskojuvvojit eret. Siedgga álgat njalahit máddagis, goas ostu njaldása njalahahkan. Njalaheami veahkkin sáhttá atnit niibi dahje ostofaskkana, muhto dábálaččat dat njaldásišgoahtá álkit gacain.

GOIKADEAPMI

Osttuid goikadanáigi molsašuddá diliid ja osttuid meari mielde ovttá beaivvis mángga beaivái. Osttut goikaduvvojit omd. vuorkkás, gos daid sáhttá lebbet luomus goikat ja gos dat leat suojis arvi ovddas. Osttuid lea buorre lihkahit goikadeami áigge, amas dat beassat guohput, earenoamážit jus dat leat olu.

Čuhppon ja njáskon osttut vuordimin faskuma. Govven Virpi Arrela.

RÁDJAN

Go osttut orrot leamen gieda vuostá goikásat, daid sáhtttá rádjat ja suddjet omd. bábirseahkaid, lávkeseahkaid dahje bábirkássaid sisa eret lákta áimmu ovddas. Bures vurkejuvvon osttut seilot jahkeviissáid. Jus anus lea oaksesmooarrunmášiidna, de osttuid sáhtttá smorrut dainna. Ná goike osttut dolvot uhcit saji ja ostenávdnasat luovvanit álkit. Smorrojuvvon osttuid lea maiddái álkit giehtaguššat, go guhkes ja garra njalahagaid.

Ostučázi sáhtttá vuoššat maiddái varas osttuin, muhto boares, goikaduvvon osttuin luovvana eambo ivdni. Lea dehálaš fáruhit, ahte ostučáhcái eai beassa metálláčalmmit dahjege -partihkkalat dahje eará partihkkalat, mat vuhttojit dasto náhkis. Goikadan- ja vurkenbáikin ii heive bádjji, gos seammá áigge duddjojit metálladujiid. Maiddá giebabeaddji suovvabiippu láhka ii galgga atnit náhkiiid.

SOAHKI

Soahkebárku addá náhkái seavdnjadut ruškes ivnni, muhto dušše soahkebárkuin ostedettiin sisttis šaddá garrasut go osttuin. Danin lea buorre geavahit ostedettiin eambo osttu go bárkku. Soahkebárkku sáhtttá njalahit vaikkoba seammás go njaldá soagi bierggu suovas-teapmái. Ostenávdnasat leat beassi vuolde njalis, man sáhtttá faskut ákšuin dahje niibbiin.

Soahkebárku goikaduvvo ja vurkejuvvo seamma láchkai go ostuge.

LEAIBI

Leaibeostu addá náhkái čába rukseslágan ivnni, nu ahte dan sáhtttá atnit sistti báidnimii, vaikko vel ostešiige náhki omd. sieđggain. Leaibi šaddá uhcán sámeguovllus, muhto Suomas vehá máddeleappos dat šaddá bures. Leaibbi bárkku sáhtttá njaldit seamma láchkai go osttuge, muhto dan njaldimii dárbbasuvo niibi dahje faskkan maiddá njali áigge. Leaiberuohttasiin oažžu seavdnjadut rukses ivnni.

Leaibebárku goikaduvvo ja vurkejuvvo seamma lági mielde go (sieđga)ostu ja soahkebárukuge

Govven Hannu Tikkanen.

DUOLLIT JA GÁPMASAT DUODJEÁVNNASIN

Bohcco ovdajuolggi čállin. Juolggevuolde čállin jorgaluvvo nuppi juolggevuoli guvlui.

Duollji válljejuvvo anu mielde dahje nuppe beliid duolji atnu válljejuvvo duolji mielde.

NJUOVVAN

Duolji mátki bohcco alde duodjeávnnasin álgá njuovvamis. Seammás njuovvamis álgá buori kvalitehta dárkkisteapmi ja sihkkarastin. Dušše fuolalaččat ja riehta njuovvojuvvon duoljis sáhttá šaddat vuosttas kvalitehta sisti.

Njuovvi galgá bivdit giddet fuopmášumi čuovvovaš áššiide:

- Galgá fáruhit, amas duollji gaikás, ráigán dahje durdašuva varain.
- Ovdagápmasa čáledettiin ratti guvlui, čállima galgá jorgalit juolggevuolde njuolga nuppi juolggevuoli guvlui, vai duolljái šaddá rivttes hápmi.
- Jus duollji ii giehtadallo dalán, dat galmmihuvvo nu ahte lebbejuvvo guolggabealli vulos. Galmmihuvvon duljiid sáhttá bidjat látnan, amas dat goikat menddo sakka.
- Duollji mas ráhkaduvvo sisti, ii sáltejuvvo. Sálten njoahcуда dahje juoba eastá navildeami.

Earenoamážit goikkehiid ja eará dujiid ávnnasin dárkkuhuvvon gápmasiid njuovvan:

- Lea dehálaš leat fuolalaš gápmasiid čállimis, čállin galgá dahkkot guovdu gápmasa iige čállima galgga álggahit rastáčállimiin ja
- Gápmasat eai botkejuvvo čippiid ja čavžžáid bokte, muhto baicce guđđojuvvojit duolljái gitta.

DUOLLJI SISTTI ÁVNNASIN

Duolji kvalitehtii váikkuhit mánngat dahkkit. Juo luonddudilit molsašuddet jahkásaččat ja čuhcet friddja guohttu bohcco vuimmiide. Dáid diliide sisteduorjár ii sáhte dahkat maidege. Maiddái njuovadanáigi váikkuha náhkái. Boazu lea buoremus vuimmiiguin čakčat, muhto fas dálvi lea bohccui garraseamos áigodat buollašiid ja váttes guohtuma dihte. Go bohcco vuoimmit hedjonit dálvvi miehtá, dan náhkki asehuvvá. Sullii juovlamánus gurpmát, mat leat vejolaččat šaddan asi vuolde, leat juo ráigan bohcco čielgenáhki.

Bohccot gárde siste. Bigálusat golggotmánus.

Ovddit jagi gurbmáárppat sáhttet maiddái vuhttot ráves bohcco náhkis.

Sistedikšun lea guhkes proseassa, mii gáibida olu barggu. Danin sisteávnna-sin gánneha válljet dušše dakkár duljiid, main lea vejolaš oažžut buriid sisttiid.

Duolji válljen duolji kvalitehta mielde:

Gánneha válljet duljiid, main eai leat njuovvanráiggit, gurbmásajit dahje árppat ja mat eai leat varahuvvan. Čakčadálvve (golggot-skábmamánus) njuvnon bohccuid náhkkit leat assái eaige dain leat vel gurbmásajit.

Duolji válljen duoji mielde:

Rotnodagas, álddoduoljis dahje čearpmahagas ráhkaduvvon sisti heive smávva lávkkaide, gáffe- ja eará seahkaide. Sarvádagas dahje spáillitduoljis ráhkaduvvon sisti heive niestelávkkaide ja čázehiidda. Sisteubvssaide heivejit fas rotnodat ja álddonáhkki. Boares sarvá duollji sáhtta leat garas ja árpái.

DUOLJI NAVILDEAPMI

Navildeapmi. Duljiid basset beahcesáibbočáziin.

Dán rávagihppagis vuojuđuvo árbevirolaš navildanvugiide iige das gieđahallo industriijalaš, kemikálaiguin navildeapmi.

Árbevirolaččat duolji navilduvvo luonddu iežas guohcagahttinproseassa vehkiin, mas baktearat ja entsymat luvvejit guolgaruohttas. Duolji sáhtta navildit čázis, muohtaga vuolde dahje seahka siste.

Vaikko navildeami (seahka siste) sáhtta atnit mekánalažžan ja maiddái onohas bargun hája dihte, de dat lea dehálaš bargomuđu sistedikšumis. Navildeami fuolalaš dahkan lea eaktun vai sisttis

šaddá buorre. Navildeapmi ii mana álo nu go lea vuordán, go proseassa ii leat ollásit olbmo hálddašeamis. Proseassa ovdáneami sáhtta gal geahččalit veahkehít ja čuovvut, ja de bissehít dan rivttes muttus. Navildemiin ii álo lihkostuva iige juohke duoljis šatta vuosttas kvalitehta náhkki. Eahpelihkostuvvami sáhttet váikkuhit ealli vuoimmit dahje eará dahkkít, maid ii sáhte diehtit dahje hálddašit ovdal navildeami. Dát lea riskan árbevirolaš, lunddolaš navildeamis, go veardida johtilit dáhpuhuvvi kemikálaiguin navildeapmái.

Biergobázahusat, luovvanaddi cuoccat ja maiddái gurpmát sáhttet bilidit náhki dahje njoahcudit navildeami, nu ahte daid gánneha čuohtpastit eret duoljjs ovdalgo navildišgoahtá.

NAVILDEAPMI ČÁZIS

Duljiid sáhtta navildit omd. áldásis, muhto maiddái luonddučázis, mii lea áinnas ovttá mehtera čieŋal. Duollji lebbejuvvo navválit čáhcaí asibealli vulos. Lea ovdun, jus čázis lea rávdnji, muhto dat ii leat vealtameahtun. Áldásis navildettiin čázi galgá molsut moatti beavvi gaskkaid. Luonddučázis navildeami alimus áigi lea álgo- dahje loahppageassi. Guovdu geasi náhki bilidit suovssat ja

dasa báhcet bissovaš luottat. Dan lassin vel guolggá loktiin bistá juoba mánotbaji ja náhkkái sáhttet báhcit čáhppes dielkkut.

NAVILDEAPMI MUOHTTAGIS

Duollji lebbejuvvo muohttagii skábma-juovlamánus asibealli vulos, nu ahte duolji vuolábeallai báhcá unnimustá 10 cm muohta. Duollji sáhtta leat muohttaga vuolde oba dálvvi nu guhká go lea muohta. Galgá goittotge fuolahit, ahte duollji lea muohttaga vuolde iige beasa goikat. Giđdat njázu áigge guolga loktá duoljjs. Muohttagis navildettiin náhkkái sáhttet šaddat guohpa-, giehpa- dahje gutnadielkkut.

Navildeapmi áldásis Jokkmokks Naturskinn-fitnodagas

NAVILDEAPMI PLÁSTTETSEAHKAS

Plásttetseahkas navildeapmi lea dálá áigge dábáleamos navildanvuohki. Seahka siste duolji navildettiin galgá váldit vuhtii, ahte lea dahkamušas guohcagahtti baktearaiguin. Danin lea dehálaš atnit suodjegistáid. Smávva hávvige gieđas vuolšu álkit ja sáhtta vearránit nu, ahte dárbbasa dálkkodeami.

Suddan duolji asibealli basso loika lovttačáziin, masa lea leikestuvvon beahcesáibbogolggus. Duolli loktojuvvo 1-2 geardde beavvis nu, ahte gustejuvvo finna gusttain dahje livskodovssiin. Guolggabealli ii oaččo njuoskat, go dat njoahcuda navildeami. Duolli máhccojuvvo assálagaid juogo guhkkodahkii dahje doarrásii nu, ahte čoavjjevuolit

máhccojuvvojit čielggi vuostá ja de duolli gissojuvvo. Dán maŋŋa duolli biddjo čavdeseahka dahje bábirkássa sisa ja seailluhuvvo lieggasis (18-25 °C) dassázi go vuot loktojuvvo. Juo nuppi dahje go almmát beavvi duolli haksogohtá, mii gullá loktimii. Hádja jávká ostedettiin, muhto sáhtta hehttet navildanbáikki válljema, ovdamearkan jus áigu navildit stobus basadanlanjas dahje sávnnis. Seahka siste navildettiin guolga lokta 3-10 beavvis.

Navildeami áigge galgá čuovvut duolli temperatuvrra. Vaikko duolljeseahkka sáhtta leat stobus, de goittotge láhtteliekas lea dábálaččat menddo beaktiil. Duolli galggašii seailut čoaskkisin navildeami áigge. Dan sáhtta dárkkistit lovttedettiin

Navildeapmi. Duljiid bidjet seahkaid sisa loktima maŋŋa.

nu, ahte iská gieđain. Duolji liegganeapmi sáhtta leat mearkan, ahte dat lea guohcagišgoahtán. Liegganan duolji ii galgga šat guođdit sehkkii, muhto baicce guolgga galgá navvit dalánaga ja náhki bassat čoaska čáziin. Ostema maiddái gánneha álggahit seammás.

GOIKEDUOLJI NAVILDEAPMI

Goikeduolji maiddái sáhtta navildit ja ostet sistin. Anus vázzon reahkaduolli sáhtta leat buorre sisti ávnnas. Goikaduvvon dahje olgun njuovvama maŋŋá vahágis goikan duolji galgá láktadit bures, vai dat navvála. Láktadeami sáhtta ovddidit nu, ahte guste asibeali garra gusttain dahje neaská jiehkkuin, vai goikeassi biedgana dahjege cuovkana. Dan maŋŋá duolli láktaduvvo ja basso seamma láhkai go njuoskaduolljige. Duolllerulla sisa sáhtta guođdit lákta liinni, ovdamearkan láhkena, vai náhkki seailu lávttasin čuovvovaš loktima rádjai.

NAVVÁLEAPMI

Maŋimužžan guolga navvála čeabehis ja čoarbbeale bokte, nu ahte dakko lea buorre vuos geahččalit navvit. Jus guolga navvála omd. čielggis ja siidduin, muhto ii vel čeabehis ja čoarbbeliid bokte, de gánneha vuordit čuovvovaš beaivái. Dalle guolga sáhtta juo luovvanit bures juohke sajiin.

Go duolli lea navihuvvon bures, de guolga luovvana náhkis sihkastemiin. Guolgga ii galgga geahččalit navvit veagal, galgá vuordit ahte maiddái guolgaruohatas luovvana. Jus lea juo álggahan navvit guolgga, muhto dat ii luovvange, náhki sáhtta bassat galbma čázis ja guođdit dan buhtes čáhcái moatti diibmui dahje nup-

Guolga loktá duoljis.

pi beaivái. Dan maŋŋá sáhtta geahččalit luvvet, nu ahte hoigá guolgga belggiin.

Jus náhkkái báhcet čáhppes vuodjadelkkut, daid sáhtta geahččalit ruvvet eret guolgadovssiin. Jus náhkkái báhcá liibmalágan vuodja, dat ii njama osttu seamma láhkai go náhki eará oasis ja náhkki ostašuvvá eahpedássidit.

Navihuvvon náhkki basso buhtes čázis ja guđdo galbma čáhcái vuordit ostučázi gárvvásmuvvama. Náhki sáhtta maiddái bidjat galmmihanbumbái vuordit čuovvovaš bargomuttu.

OSTEN

Bohcconáhki ostemii geavahuvvo dábaláčat sieđga, dego ovdalis Ostosiid háhkan –bihtás mitaluvvo. Sieđggain ostedettiin sisttis šaddá dimis. Leaibe- ja soahkebárku addet náhkkái garrasut ja seavdnjadut ivnni, muhto dušše daiguin okto ostedettiin sisttis šaddá garas. Leaibe- ja soahkebárkku sáhtta geavahit juo sieđggain ostejuvvon sistti báidnimii. Muhtin duodjárat lasihit ostui reatkká, mii dipmada sistti.

Sistti ostemii eai dárbbášuvvo eará ávdnasat go ostu. Ostučáhcai sáhtta lasihit sáltti, earenoamážit jus orru, ahte náhkki

bohtanišgoahtá ja rievdá gummeláganin ostema áigge.

Osten dáhpáhuvvá loika ostučázis, ii goittotge badjel +38 °C. Osten bistá vahku dahje juoba guokte. Náhkit luvvadvvojit álo ođđa ostučázis, buohkanassii moaddelogi geardde dan mielde, galle náhki leat. Náhki ostenvuohki ja –gráda vállejuvvojit sistti anu mielde. Jus sisti lea omd. gáffeseahkaide ja eará smávva dujiide, maida galgá dipma ja litna náhkki, sistti galgá ostašuvvat čađa, giksat. Čuovvovaš ráva leage čađa ostejuvvon sistti várás.

Osttut duoldamin vuosšanruittus.

Osttu vuoššan:

Dárbbašat stuorra stállekástrulla dahje vuoššanruittu (ruovde- dahje álumiidna- kástrullas luovvana metálla, mii vuhtto dasto sisttis dielkun). Čuovvovaš rávvaga sáhtta heivehit vuoššanlihti ja ostocohkodaga veahkatvuoda mielde.

100 l čázi
s. 10 kg osttuid

Bija osttuid kástrullii ja lasit čázi. Divtte duoldat vuollegis temperatuvrras s. ovtta diimmu lohki vuolde. Váldde osttuid eret čázis dahje jus lea anus ruitu, leike ostučázi omd. sáviid sisa čoaskut dahje čoaskut dan láivudemiin.

Seamma osttuid sáhtta vuoššat 3-4 geardde. Ná oazžu ostučáziid, maid veahkatvuolta lea gitta vuoššangerddiin ja –áiggis.

Vuosttas golbma ostučázi galget leat goidasat, ovdamearkan okta oassi ostučáhci ja 4-6 oasi čázi (1:4-6). Dat lea vealtameahtun lunddolaš šaddoostemis, mas náhki seallageardi ii rahppojuvvo pikeleremiin. Menddo vehkkes ostocohkodat dahpada náhki ráiggiid, goas ostenávdnasat eai beasa čiekŋalabbui náhki sisa. Vuosttas ostengeardái buoremus ostučáhci šaddá moddii vuššojuvvon osttuiguin.

Ostučázi veahkatvuolta lasihuvvo veháziid mielde, ovdamearkan 1:3, 1 oassi ostučáhci ja golbma oasi čázi, de 1:1 ja nu ovddosguvlui, dassázii go maŋimuš cohkodagat leat dušše ostocohkodagat.

Náhkki ostejuvvo pulsáhtormášiinnas, ostentrumbbus dahje omd. sáves. Sáves náhki galgá healsut duollet dálle. Pulsáhtormášiinnas ja ostentrumbbus osten lea johtilut ja ivnnis šaddá dássit. Ostučáhci molsojuvvo sáve siste ostedetiiin 1-2 beavvi gaskkaid ja ostentrumbbus máŋgii beaivái. Ostema ovdáneami

sáhtta čuovvut nu, ahte guorahallá cohkodaga ivnni ja molsu cohkodaga, go dat álgá leat dušše čáhci.

Ostentrumbu.

Sáve siste ostedettiin náhkiid galgá healsostit duollet dálle. Heijjá Elle healsumin náhki.

Goas sisti lea ostašuvvan čađa?

Ovdalis govvejuvvon ostenvuogi čuovvumiin náhkki luvvaduvvo álo ođđa ostučázis, dassázii go áibmu johtá náhki čađa, go njuoska náhki bahčá gieđain. Náhkis sáhtá čuohpastit bihtá ja geahččat čuhpposa. Jus náhki ivdni lea dássit iige das vuhtto vilges stáhpri, dat lea ostašuvvan čađa.

Goas sisti ii ostejuvvo čađa?

Trumbu náhkki ii ostejuvvo ollenge dahje dat ostejuvvo ovttá ostučázis ivnni dahje govadaga dihte (náhkki ii ostašuva čađa, báhcá ostekeahes, njuoska geardi). Náhkis neskojuvvojit cuoccat ja buoiddit eret ovdal ostema. Náhkki čavgejuvvo trumbu birrasa ala njuoskkasin, vai dat goikkadettiin čavgá čuoddji cuozzan.

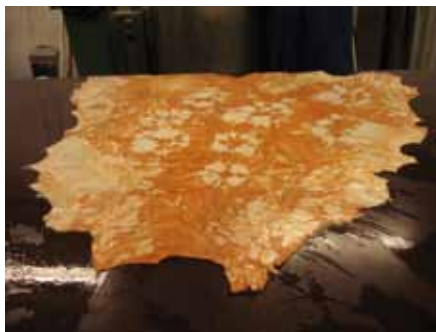
Dohppanáhkki ostejuvvo maiddá nu ahte dasa báhcá njuoskageardi. Dohppasistin geavahit nana náhki ja ulbmilin lea, ahte dat gierdá láktasa ja bissu hámis.

Niestelávka- ja gámasistit galget gierdat láktasa. Osten gaskkalduhtto dalle, go rastáčuhpposis oidno njuoskageardi, vilges geardi guovdu. Dákkár sisti ii njuoska nu álkit go čađa ostašuvvan sisti. Maiddá healsistebuvssaid sisti lea buorre leat dákkár

kár láktasa gierdi náhkki. Lea fuomášahtti maiddá, ahte jus lea dikšumin niestelávka-sisti, iige oste dan čađa, de dat báhcá garasabbon go čađa ostašuvvan sisti.

Trumbunáhkit

Navilduvvon, neskojuvvon ja báttiin čanaduvvon (govadaga várás) náhkit biddjojuvvojit luvvat siedga-, siedgasoda- (osttut ja dábálaš láibunsoda) dahje leaibeostučáhcai moatti jándorii. Daid ii galgga healsut ostema áigge. Náhkit váldojuvvojit eret cohkodagas ja biddjojuvvojit goikat.

Batihkkabáidnon trumbunáhkki.

NEASKIN

Náhkki neskojuvvo ostemiid gaskkas. Giedain neaskkedettiin náhkki neskojuvvo assodaga mielde 3-10 geardde, mášiinnain oktii neaskin sáhhtá leat doarvá, earenoamážit čearpmahakkii.

A. Neaskin giedain

Náhkki hengejuvvo neaskinholgga ala asibealli bajás. Náhkki neskojuvvo neaskinruvddiin ja náhki galgá ain sirdit vai sáhhtá neaskit miehtá. Giehtaguššama ulbmilin lea neaskit náhkis eret cuoccaid ja buiddiid sihke dipmadit náhki. Náhkki lea neskojuvvon, go neaskkedettiin luovvanit šat smávva moalut.

B. Neaskin mášiinnain

Náhki neaskin mášiinnain lea mángga geardde álkit go giedain. Neaskinmášiinna geavaheapmi gáibida goittotge hárváneami. Doaivunjárgga náhkkebájis náhkiid neaskima sáhhtá oahpahallat sisteproševtta bagadalliguin dahje omd. náhkkekurssain.

Náhkiid neaskin mášiinnain lea álkimus, go náhkki lea ostejuvvon dan veardde ahte dat ii leat šat njaláhas. Čearpmahagaide lea dábálaččat doarvá oktii neaskin, muhto ráves bohccuid náhkiid sáhhtá gártat neaskit mángii ostemiid gaskkas.

Neaskinholgga alde náhki neaskimin.
Govven Leena Aikio.

Nubbi bealli náhkis lea juo neskon ja náhkki lea jorgaluvvon nuppi beali neaskima várás.

VUOIDAN

Náhki dipmadeami ja bajáža suddjema dihte dan lea buorre vuoidat. Ovdal vuoidamii leat atnán omd. guolevuoja ja bihka seaguhusa. Dán áigge vuoijat leat ealli- ja šaddovuoijat, mat leat oažžumis golgin ja váksin.

Sisttiid vuoidamis geavahit dábálaččat Ensul AM 90 –nammasaš náhkkevuoja. Dan geavahandorvvolašvuodarávvgis čuožžu, ahte vuojas leat sulfihta ja guolevuoja lassin syntehtalaš oljjut ja anionalaš emulgáhtor. Ávnnas earduda čalmmiid ja jus dat šaddá liikái, dan galgá dalán doidit eret. Čalbmái riškkihan vuoja galgá dalán doidit bures eret ja de galgá mannat doaktára lusa, maiddái jus ávdnasa vahágis njiellá. Vuoja ii oaččo leiket duolvačáhcebohccái, bajáščáhcai dahje vuoddočáhcai, muhto dan galgá njamahit dasa dárkkuhuvvon láktasa čadni ávdnasii. Vuoja giehtadaladettiin galgá coggat earenoamáš suodjegistáid. Vuodja lea biologalaččat bieđganeaddji, muhto lea mirkkolaš čáhcealániidda ja sáhtta dagahit guhkesáigge váddováikkhusaid čázádagas.

Vuoidan golgi vuojoin (omd. Ensul)

Lihti siste:

Sehke ovttá sistti várás 2 lihtera loika ostučázi ja 2 dl náhkkevuoja. Bija sistti luvvosii ja divtte vuoidašuvvat sullii jándora stohpolieggasis. Healssá sistti moddii vuoidama áigge.

Vuoidamiin:

Vuoi náhkki njammá vuoja, dan galgá diktit goikat dassázi go dat lea seamma lávttas go goikkisin čárvojuvvon beavdebasaldat. Sehke 1 dl náhkkevuoja ja 1 dl ostučázi dahje čázi. Lebbe sistti beavddi ala asibealli bajás ja vuoidda vuoja omd. málagusttain. Ná vuoiddadedettiin ii báze bázahussan vuodja iige dat beasa duolvačáhcebohcci bokte lundui.

Sistti vuoidan lihti siste ostovuodja-cohkodagas.

GOIKADEAPMI JA DIPMADEAPMI

Go sisti lea ostejuvvon (ja vuidojuvvon), dat goikaduvvo. Goikadit sáhhtá mángga láhkai. Deháleamos lea goittotge goikadit náhki gulul ja dipmadit ja fanahit dan goikadeami áigge, amas dat garrat goikadettiin.

Okta vuohki lea goikadit sisti olgun su-oivanis nu, ahte dipmada dahjege ruvve dan gieđa čađa duollet dálle go goikan ovdána. Mángasat máhccot sisti plášt-

etseahka sisa ja cogget dan galmmihan-bumbái jieknut. Dasto sisti váldet suddat ja suddisin fanahit ja ruvvejit dan gieđain, goas dat seammás goiká ja meidašuvvá veháš. Sisti sáhhtá galmmihit ođđasit, ja de geardduhit bargomuttuid dassáži go sisti lea goikkis ja dimis. Dát vuogit leat hihtásat ja lossat ja heivejit dalle, go lea dikšumin moadde sisti hávil.

Ostejuvvon sistit goikamin Jokkmokks Naturskinn-fitnodagas.

Go sisttiid lea dikšumin stuorát meriid, ferte goikadeamis ja dipmadeamis váldit atnui vugiid, maiguin jođálmahttá pro-seassa ja geahpeda giedaiguin bargama. Álkes vuohki goikadit lea spiilet sisttiid seaidnái dahje muorrapláhta ala sivrra gierdi spihkáriiguin dahje duorranávlliiguin (ruovdespihkáriiguin báhcet čáhpes luottat). Náhkái lea mihtilmas, ahte dat manná čoahkkái goikkadettiin, muhto spiilen eastá dan. Dat maiddái ve-

ahkeha náhki dipmadeami. Sisttiid sáhttá maiddái vuoidat easka dán muttus.

Doaivunjárgga náhkkebájis lea anus náhki dipmadantrumbu, gos sisttit jorret spáppaid siste. “Spábbamearas” sisttit dipmet viehka bures, muhto dat sáhttet mannat čoahkkái go trumbu jorrá. Sisttiid galgá fanahit bures trumbbus dipmadeami manjá.

Sisttit spábbamearas.

FANAHALLAN

Fanahallan gárve náhki, dipmada dan ja njulge joimmiid. Juohkehaš guhte lea oastán náhki, diehtá ahte dan hatti vuodđun lea kvalitehta, muhto maiddái njealjehasjuolgi dahjege sturrodad. Juo dat lea buorre sivva fanahit sitti nu olu go dat fatná. Nubbi áinnas seamma buorre sivva lea, ahte go náhki fanaha dán muttus, dat ii šat fana duodjin. Ii vissásit livčče somá, jus vaikkoba sistebevssaid nubbi leagga fanašii anus hámeheapmin!

Náhkkeindustriijas atnet mánggaid iešguđetlágan mášiinnaid náhkiid fanahallamii. Doaivunjárgga náhkkebjájis eai leat vel dákkár mášiinnat, nuba náhkiid ferte fanahallat gieđaiguin. Sitti sáhhtá fanahallat gieđaiguin, jiehkkuin, faskaniin dahje dipmadeami ja fanaheami várás duddjojuvvon nađđaruvddiin dahjege spierkkuin, man dearri ii leat nu bastil. Maiddái ruvvenmuorra lea anus fanahaladettiin.

Goikaduvvon sitti dipmadeapmi Jokkmokks Naturskinn-fitnodagas.

GÁRVVES SISTI

Dipmadeami ja fanahallama dahjege meaidima maŋŋá sisti lea gárvvís. Dál sáhtá oaidnit ja dovdat gieđa vuostá sistti kvali-

tehta ja mearridit makkár atnui dat buoremusat heive.

RÁDJAN

Gárvvés sisti seailu jagiid, go dan rádjá olgovistái dahje eará čoaskkes ja suoivabáikái. Stohpu lea menddo liekkas ja goikkis, jus sistti áigu seailluhit guhkit

áiggi, go dat čalummuvvá. Galgá fáruhit, amas beaivečuovga beasa guvvgodahttit náhki eahpedássidit. Beaivvadagas sisti guvvgoda johtilit.

SISTTI KVALITEHTAKRITERAT

Go sistti ávdnasa lea välljen riekta ja juohke bargomuttu lea dahkan fuolalaččat, boadusin lea sisti, man kvalitehta lea buorre. Sistti kvalitehtaluohkáid sáhtá juohkit čuovvovaččat:

Kvalitehtaluohkát I-IV

I luohkká: Feaillahis bajáš, eai ivdneerohusat eaige gurbmáraiggit. Geavahuvvo biktasiidda dahje eará dujiide, main dárbbasuvvojit stuorra, feaillahis viidodagat.

II luohkká: 70-80 % feaillahis bajáš Geavahuvvo omd. buvssaide dahje eará

dujiide, main náhkki vaddjo stuorra bihtán. (Ollesolbmo sistebuvssaide mannet guokte 10-12 nj sturrosaš náhki.)

III luohkká: s. 50 % feaillahis bajáš Heive lávkkáide, gáffeseahkaide dahje eará dakkár dujiide, main ii gáibiduvvo stuorra feaillahis viidodat, muhto baicce minstariid sáhtá stellet náhki bajáža mielde.

IV luohkká: vuolil 50 % feaillahis bajáš Geavahuvvo dujiide, main náhki bajiloainnus lea uhcit mearkkašupmi, omd. náhkkebáttiid ja dearrásiid ávnnasin.

SISTI HADDI

Sisti bohconáhkki –prošeavtta fidnošeapmikurssas golgotmánus 2007 studerejedje maiddá dujiid hattiaddima. Kurssas rehkenaste sistái hatti, mas árvvoštalle sistedikšuma goluid, dego duljiid, osttuid ja eará ávdnasiid oastima, Doaivunjárjgga náhkkebáji láigogoluid, mátkegoluid (50 km/b), náhkkeoduojára bargoaiggi ja dasa bálkká.

Haddi rehkenastojuvvui hávil 50 sistti dikšumii. Ná rehkenastimiin ovtta sistti haddin šattai sullii 75 €. Dát haddi sisttisdoallá árvvulassevearu, muhto ii gokčama. Dat dárkkuha, ahte jus sisteduojár vuovdá sistti 75 €:in, de dainna hattiin gokčá doaibmama goluid ja fidne alces bálkká, muhto fitnodahkii ii báze vuoitu.

Dát rehkenastojuvvon haddi vuodđuduvai eanaš árvui mátkekilomehteriin, bargodiimmuin ja náhkkebáji geavaheamis. Sistti duođalaš haddi sáhtta spiehkcasit dán árvvus viehka oluge sisteduođjára bargovuogi, náhkkebáji láigohandárbbu, sistemeari ja mátkegoluid vuodul. Dárkilis árvvoštallama sáhtta

dahkat neahas omd. siidduin www.ouka.fi/ouluseutu/yrityspalvelut/perustamisopas/liiketoimintasuunnitelma.htm.

Fidnošeapmikurssas rehkenastojuvvon hattis ii maiddá váldon vuhtii sistti sturrodat, muhto baicce haddi lei rehkenastojuvvon stuhkaid mielde. Das maiddá lea navdon, ahte buot sisttiin lea seammalágan kvalitehta. Duohtavuodas náhkit vuvdojuvvojit njealjehasjulggiid mielde ja náhkit leat sierrasturrosaččat. Sisteduojár juohká ieš sisttiid kvalitehtaluohkáide ja bidjá hatti daid mielde. Son maiddá mearrida vuovdágo sisttiid náhkiid vai njealjehasjulggiid hattiid mielde.

Bohconáhkiid sturrodagat gaskamearálaččat:

Čearpmahaga sturrodat lea dábálaččat 7–9 njealjehasjuolggi (nj) ja dan assodat lea 0.5 – 0.6 mm.

Rávesbohcco náhki sturrodat lea 12–13 nj, assodat 0.7–1.0 mm.

1 nj = 0.0929 m² (30 x 30 cm)

1 m² = 10.76 nj

OSTEN SIERRALÁGAN ŠATTUIGUIN

”Áinnas dáid šattuid leat atnán náhkiid ostemii: Guosa gara leat atnán náhki ostemii, amas náhkki garrat buollašis dahje čallut čázis. Dakjasat ja suorbmarási ruohttasat leat heiven náhkiid ostenávnnasin. Gáranasmuorji lei dábálaš ostemis adnon šaddu. ‘Dálkkasgeađeurttas’ (su. rohto-raunioyrtti) leat ráhkadan vuoidasa, man dihte náhkki bisui dimisin. Lönnrot mielde varruohtas lei gul buorre náhkiid ostemis, juoba buoret go háikka garra. Dan leat geavahan maiddái, go leat báidnán náhki ruoksadin. Linné mielde sámiiid náhkiid báidninvuohki lei oalle oktageardán ja johttil: suske varruohttas ja leaibeárbkku ja de dáinna čolggain vuide náhki. Dan dihte sápmelaččain ledje rukses čeabehat ja suodjegeažit, rukses boahkánat ja sisttehat.” (www.yrttitarha.com)

Siedga-leaibeosten

Dás sistti lea vuos ostejuvvon siedga-ostučázis dassáži, go áibmu boahhtá náhki čađa. Dan manjá osten joatkašuvvá leaibeárbkkuin dahjege -osttuin. Leaibbi sáhtta lasihit siedgga jovkui maiddái juo ovdalis.

Vuošša leaibeárbkkus vehkkes cohkodaga. 60 lihtera ostučázi várás dárbbášuvvo 4-6 kg leaibeárbku (seammá bárkkuid sáhtta vuoššat golbmii). Čoaskut ostučázi sáve siste. Bija 2-6 náhki 100 % leaibeostučáhcai ja de healssu, vuoi náhkit báidnašuvvet dássidit. (Náhkiid sáhtta maiddái jorahit ostentrumbbus, s. 60 l ostučáhci/ s. 1 diibmu.) Guođe náhkiid

seammá ostučáhcai idjii ja oste ođđa, seammalágan cohkodagas čuovvovaš beavve. Goikat, vuoidda jna. náhkiid dábálaš vuogi mielde.

Sisttis šaddá dimis ja seavdnjadut ruškat, ruksesruškat.

Siedga-soahkeosten

Siedggain ostejuvvon sisttiid sáhtta ostet vel soahkeárbkkuin, vai ivnnis šaddá seavdnjadut. Seamma láhkai go leaibeárbkku, soahkeárbkku sáhtta lasihit juo árat ostučáhcai.

Vuošša goike soahkeárbkku seamma lági mielde go (siedga)osttuid, 1-3 kg náhkki/ s. 1 diibmu ja de leike čoaskkut. (Seamma bárkkuid sáhtta vuoššat golbmii.) 60 lihteris 100 % soahkecohkodagas ostejuvvojit 2-6 náhki. Jus ostet náhkiid trumbumášiinnas, jorat daid sullii diimmu ja guođe seammá ostučáhcai idjii. Oste náhkiid vuot seamma láhkai čuovvovaš beavvi.

Goikadeapmi, vuoidan jna. dáhpáhuvvet dábálaš vuogi mielde.

Soda-siedgaosten

Sistái fidne ođđalágan, sevndjes ivnni áibbas dábálaš láibunsodain (natriumbikarbonáhtta). Soda luvve juo mángii vuššon osttuin ivnni, mainna sáhtta báidnit siedgaosttuin ostejuvvon sistti. Sodaosttu sáhtta geavahit juo aivve ostema álggusge.

Bija juo vuššon siedgaosttuid duoldat ođđasit ja lasit ostučáhcai 1-2 burkke láibunsoda.

Vuošša ostučáhci 1-2 diimmu. Oste sisttiid dábálaččat trumbbus dahje lihtis.

Náhkiid sáhtta guođdit idjii soda-cohkodahkii ja lonuhit daid vel ođđa sodaostučáhcai, dassázii go ivdni lea buorre. Joatkke ostema dahje goikadeami jna. dábálaččat sisttiid giksangráda mielde.

Siedga-danasosten

Náhkiid ostema daknasiiguin geahččaleimmet čuovvovaččat:

120 lihtera čázi

s. 20 l goike daknasiid, mat vuššojuvvojit 1-2 diimmu

(Seammá daknasiid sáhtta vuoššat golbmii, jus luvvá doarvá ivdni.)

Bija siedggain ostejuvvon 2-6 náhki 50 % danas cohkodahkii (60 lihtera), ja de jorat trumbbus sullii diimmu. Dan manjá jorat daid 100 % danascohkodagas ovttadiimmu. Goalmmát osten vuot 60 lihteris 100 % danascohkodagas trumbbus siste ovttadiimmu. Guođe náhkiid seammá ostučáhcai idjii. Go sisttit orrot leamen gárvásat, goikat daid dábálaččat.

Daknasiiguin ostejuvvon náhkiis šaddá ruškat, mas lea vuohttimis ruoná ivdni. Geahččalemiid mielde danasostemiin oážžu dipma náhkiid.

Siedga-guohcarásseosten

Guohcarásiiguin sáhtta maiddái ostet náhki, ovdamearkan seamma láhkai go ovdalis daknasiiguin. Náhkiis šaddá dimis ja dan ivdni lea siedgaostemii veardettiin fiskadut ruškat.

Siedga-lávkeosten

Siedggain ostejuvvon náhkiid báidnojuvvojit lávkkiin, goas ivnnis šaddá čába fiskesruškat. Lávkegarain vuššo liepma, mas náhkiid luvvaduvvojit mánja beaivvi

seamma láhkai go danas- ja guohcarásse-cohkodagas. Lávkegarat dárbbasuvvojit s. 30 lihtera. Náhkiis šaddá dimis ja čábaivnnat, muhto náhkiid báhcá lávkiid unohas hádja.

Guossabárken

Ruotas Böles lea Bölebyns Garveri – nammasaš náhkiidainfitnodat, mii bárke gusanáhkiid guossabárkkuin ng. galbmabárkemiin. Proseassas náhkiid luvvet 4-6 mánotbaji čiekŋalis áldásiin cohkodagain, main lea guossabárku. Álggos náhkiid leat goidasut bárkočáziin ja daid sirdet ain veahkadut bárkocohkodagaide. Áldásiin eai molsso čázi, daidda dušše lasihit čázi ja bárkku dárbbu mielde. Náhkiidain odagas čázit, mat leat dál anus, leat molsojuvvon 1980-logu álggus.

Geahččaleimmet ostet bohconáhki guossabárkkuin. Bijaimet moadde čearpmahaga sáve sisa guossabárkočáhcai suoidnemánu loahpas ja lasiheimmet duollet dálle bárkku. Mis eai lean dárkilis rávvagat cohkodagaide veahkatvuodas jna., nu ahte gárttaimmet dušše geahččalit. Viimmat válddiimmet náhkiid eret bárkočázis golggothmánu ostengeahččalankurssa áigge. Bohtosis sáhtta árvalit, ahte guossabárku dipmada bohconáhki. Ivdni lea čába čuvgesruškat. Asehis bohconáhkiid ostašuvvá olu johtilabbot go assás gusanáhki, nu ahte ostašuvvama ii dárbbas vuordit jahkebeali. Dárkilis rávvaga dahkan bohconáhki guossabárkoostemii dárbbasa vel lassegeahččalemiid.

Gáffeosten

Ensi Aikio ja Hannu Hämäläinen geahččaleigga sisteproševtta áigge ostet dahje báidnit bohconáhki gáfiin. Siedggain ostejuvvon sisttit báidnojuvvojedje gá-

fiin, mii lei vuššojuvvon oassái mollejuvvon gáfgebábuin. Boadusin ledje buorit sisttit, main lei mielkegáfe ivdni, muhto ii gáfgehádja.

Sistti báidnin varralihpeheavnneguobbariiguin

Láiggiid báidnirávagihppaga mielde ‘varralihpeheavnneguoppar’ (su. veriheltaseitikki, la. Dermocybe semisanguinea) báidná láiggi ruškes oránššas čáhppadii. Almmá gáskášanávdnasiid (metállasálttit, omd. oksálasivrrain láiggi giehtaguššan váikkuha dasa, ahte ivdni darvána) haga boadusin lea ruškeslágan oránša. Veikkiin oazžu ruškesruoksada ja ruvdđiin ruksesfiolehta čáhppada.

Jus báidnimii geavaha álumiidnasáltti ja dušše guobbariid julggiid, boadusin lea oránša, jus dušše háhtaid, oazžu viidneruoksada. Jus geavaha oba guobbara, boadusin lea rukses ivdni.

Varralihpeheavnneguoppar lea mirkkolaš guoppar. Go rassá guobbariiguin, lea buoremus doidit giedaid fuolaláččat giehtadallama maŋŋá dahje atnit suodjegistáid. Guobbariid vuoššadettiin galgá fuolahit lanja biggoheamis iige mielas galgga orrut vuoššanlanjas. Buoremus livččii vuoššat báidnincohkodagaid olgun.

Sisteprošeavtta ostengeahččalankurssas geahččaledje sisttiid báidnima varralihpeheavnneguobbariiguin. Vuos náhkiid ostejedje (siedga)osttuin dassázi go áibmu bođii čađa.

Vuošša guobbariid čuovvovaččat:

15 lihtera čázi

Sullii 4-5 lihtera galmihuvvon varralihpeheavnneguobbariid

Vuošša 1-2 diimmu, lasit 1 dl álumiidnasáltti duoldi čáhcai. Sille guobbariid eret čázis ja čoaskkut dan loikkasin.

Bija guokte siedggain ostejuvvon náhki guopparčáhcai ja divtte báidnašuvvat 3-4 jándora. Válde náhkiid eret cohkodagas, vuoidda, goikat ja dipmat dábálaččat.

Geahččalusnáhkis šattai dimis ja ivnnis fiinna sevdnjes golleruškat.

Gusaguopparbáidnin

Geahččaleimmet báidnit sisttiid maiddái gusaguobbariiguin (bohccoguobbariiguin). Báidnimis geavaheimmet liema, mas bealli lei guobbariid vuoššanliepma ja bealli guobbariid luvvadanliepma.

Vuoššanliepma:

1 gievnni dievva galmihuvvon gusaguobbariid, 10 lihtera čázi. Vuošša ovttá diimmu.

Guobbariid luvvadanliepma:

1 gievnni dievva gusaguobbariid, mat leat luvvaduuvvon sáltečázis (500 g sálta ja 10 lihter čáhci)

1 dl álumiidnasáltti

Sille guobbariid eret čázis ja čoaskkut dan. Seagut vuoššan- ja luvvadančáziid oktii ja bija guokte siedggain ostejuvvon sistti dán guopparčáhcai. Healsos ain duollet dálle, vai ivdni darvánivččii buorebut ja ahte náhkiin eai šattaše girjjagat. Divtte leat čázis nu guhkká go leš du mielas doarvái, muhto seailut čoaskkes sajis. Geahččaleamis sisttit ledje 5 jándora guopparčázis.

Sisttiin šadde dipmásat, muhto ránesivnat. Báidninčáhcai lasihedje álumiidnasáltti, vai ivdni darvánivččii náhkkái.

Vilgessisti

Vilgessisti sáhtta dikšut mángga láhkai. Dás leat golbma sierralágan vuogi, main álumiidnasálttiin ja Novaltalain dikšon náhkis šaddá vehá vielgadut go nisojáfuiiguin.

a. Álumiidnasálttiin:

Sehkke sálttiid 1:2, okta oassi álumiidnasálti ja guokte oasi dábálaš sáltti. Luvvat sáltti 3 lihtera báhkka čázis ja lasit 7 lihtera galbma čázi. Bija náhkiid čáhcái ja divtte leat 6-9 jándora. Doidde ja goikat, muhto ále vuoidda.

b. nisojáffuiguin

4 kg nisojáffuid

1/2 -1 kg sáltti

16 l čázi 7 náhki

Suddat sáltti báhkka čázis ja lasit dan manjá galbma čázi. Lasit nisojáffuid ja fiero njarbes dáigin. Bija náhkiid dáigái ja healssos duollet dálle. Divtte leat 5-7 jándora. Váldde náhkiid eret ja doidde bures

čázis. Dipmat náhkiid, muhto ále vuoidda.

c. Novalt AL

700 g sáltti

10 l čázi

Luvvat sáltti báhka čázis. Lasit galbma čázi, nu ahte sáltečáhci čoasku loikkasin. Bija náhkiid sáltečáhcai ja divtte váikkuhit sullii diibmobeali. Váldde náhkiid eret. Lasit ja sehkke sáltečáhcai 0,75 dl AIV-suvrra. Bijat náhkiid ruovttoluotta sáltečáhcai ja healssu daid álggos. Divtte náhkiid leat ija badjel ja de lokte daid eret čázis. Lasit 200 g Novalt, bija náhkiid vuot sáltečáhcai ja divtte leat 2 jándora. Váldde náhkiid eret ja doidde, muhto ále vuoidda. Goikat ja dipmat

Sierra šattuiguin
ostejuvvon ja ee.
ruovdevihtrillain
báidnojuvvon
náhkkít
Govven Merja
Heikkinen.

Álumiidnasálti

Álumiidnasáltti eatnamiibukti Oriola Oy ja dan geavahandorvvolašvuodadieđáhusa mielde álumiidnasálti geavahuvo láiggiid báidnimii, akváriuma buhtisteapmái (goddá baktearaid) ja ee. geađgedeodorántii. Apotehka vuovdá kálium-álumiidnasulfáhta, mii lea dálkkodeapmái iige leat váralaš.

Álumiidna smávva mearrin ii hehte čázadagaid, nu ahte jus dat šaddá duolvačáhcebohccái, de dat ii leat váralaš. Álumiidnasáltti vahátlašvuoha ii leat čájehuvvon guhkkít áigge geavahusage. Álumiidnasáltti lea goittotge suvrris, nu ahte dat sáhtá eardudit liikki. Maiddái gavjja vuoignan omd. neaskkedettiin sáhtá eardudit hearckes olbmo. Álumiidnasáltti sáhtá geavahit ovdamearkan gápmasiid sáltemis, muhto lea buorre coggat suodjegistáid ja jus lea hearki, de bidjat vuoignansuoji. Álumiidnasáltti ovdun lea dábálaš sáltái veardidettiin, ahte dat goikada. Gámasnáhkki goiká buorebut iige álumiidnasálttiin sáltejuvvon gápmasiin gorrojuvvon gáma njuoska dego dušše dábálaš sálttiin sáltejuvvon gámasnáhkki.

GUOLGGA JA EARÁ BÁZAHUSAID ÁVKINATNIN

Bohccoguolga lea okta luonddu iežas “high-tech design” buktagiin. Bohccoguolga lea guovnnjas ja danin dat lea buorre liekkassuodji. Meahcce- ja vándar=danbládiid oadđádatgeahččaleamit addet álo seammá bohtosa: goikaduvvon bohccoduollji lea buoremus liekkassuodji. Deattus ja sturrodagas bealis dan goittotge eai mánggat lávkasealggis vándardeaddji válje. Guolgga siste lea áibmu, mii ii dušše doala bohcco liek-

kasin, muhto man dihte vuoddi boazu maiddáí govdu čázis. Boazu leage buorre vuoddi. Maiddáí mánga sámemána leat hárhellan vuodjat goikebohccoduollji “vuojjadanrieggán”.

Sisti bohcconáhkki –prošeavtta ulbmilin lea movttiidahttit ávkkástallat maiddáí guolgabázahusain, mii šaddá navildeami siidobuvttan. Dás ovdamearkan lea Merja Heikkinena uvjaliinnis gorrón čohkkánvuloš dahje oadđádat, man siste

Reagas leat vuoluš, man olggožin lea uvjaliidni ja deavddan bohccoguolga, ja duodji, mii lea duhppejuvvon ullus ja guolggas, láhttis bohccoguolga-betongapláhtat. Merja Heikkinen.

lea bohccoguołga. Dan ovdun lea duol-
ljái veardidettiin, ahte biktasiidda eai
darván guolggat. Merja Heikkinen lea
geahččalan sehkket bohccoguołggaid
maiddá betongai ja duhpemii.

Bohccoguołgavulloša sáhtášii atnit maid-
dai omd. beatnagiid ja bussáid vuložin.
Boazobeana bivvá dainna olgun - jus
dasa addá duolji oadđadahkan, dat goit-
totge gaikkoda dan ja oadđá muohtta-
ga alde duolji bálddas. Suomas ja eará
guovlluin máilmmis leat čuođit duháhat
eará beatnagat ja bussát, mat dárbbášit
dipma ja liegga bolstara vuollai.

Komposterren

Bohccoguołga ja ostuvuoššamis báhcán
osttut heivejit bures kompostta ávnnasin
ja dahket dan luohpin. Mánnggain dállo-
doaluin lea juo leamen rabas biodunngáš
dahje sierra kompostor dálloallobáza-
husaid komposteremii. Boazobearrašiid
dálloalalus šaddá mearkkašahhti olu
biobázahus, earenoamážit jus šiljus áid-
de siste leat omd. vuojánat ja maddái
jus bohccuid njuvvet stobu luhtte. Ov-
damearkan bohcco guomočovji lea
buorre biebmóávnas kompostii. Sisttiid
dikšuma bázahusat, guolga ja osttut, leat
maiddá komposteremis boares suin-
niid, lasttaid jna. siste. Komposteremii
leat oazžumis olu rávvagat girjiin ja in-
ternehtas. Dain juohkehaš sáhtta vál-
ljet alces heivvolaš vuogi komposteret
biobázahusaid.

Muorjjit ja buđehat guolgamulddis

Anáris leat geahččalan sierralágan vugiid
atnit ávkin muorje- ja buđetbealddus boh-
coguołggaid, vai mulddis šaddá luohpi:

1. Goaivvo eatnamii rokki. Bija bodnái
kompostta ja dan ala mulddi ja boh-
coguołgga seaguhusa. Bija šaddat omd.
čáhpesjieretmiestaga. Vuordimis leat
valljis stuorra muorjjit!

2. Go gilvvát buđehiid, bija buđeha
vuollai bohccoguołgadukku, de oáččut
stuorát buđehiid.

Eanamuorjjit allabeaŋkkas

Allabeaŋkka dahkanráva:

- goaivvo bajil eatnama eret 150-180 cm
govdosaš viidodagas, guhkkodat dan
mielde go háliidat

- sirre lavnnji ja mulddi (jus dat lea), rája
mulddi

- lebbe guovdu s. 50 cm govdodah-
kii rissiid, muorragierragiid, ostu-
ja bárkočáhcebázahusgaraid dahje eará
garra šaddoávdnasa

- lebbe rissiid ala lavnnji nuppe beliid

- lavnnji ala čuovvovaš geardin guolg-
gaid, lasttaid, suinniid jna.

- bajimus geardin (ráddjon) muldi

Allabeaŋkka sáhtta gokčat plastihkain
ja dasa sáhtta bidjat šaddat vaikkoba
eanamurjjiid. Beaŋkka biebmóávdnasat
reakkájit 4-5 jagi šaddadeapmái. Ala
sáhtta lebbet vehá veaga, ovdamearkan
vuoncábaikka. Go beaŋkka jorgala 4-5
jagi geahčen, oazžu das buori mulddi.

Sistin dohkketmeahttun náhki geavaheapmi

Buot duljiin ii šatta buorrešlajat sis-
ti. Dákkár duljiid sáhtta ovdamearkan
goikadit seainnis reahkaduolljin. Daid
sáhtta atnit maddái vaikkoba beatnaga
suoskanduhkorassan: duolli navilduvvo,
náhki vaddjojuvvo hámi mielde ja goi-
kaduvvo uvnas.

SISTEDUOJIT

Sisteduojit leat árbevirolaččat sámeduo-
jit. Sisti leat atnán biktasiid, gárvvuid,
niestelávkkaid ja seailluhanseahkaid ávn-
nasin. Ođđa buvttadanvugiid ánsun lea,
ahte dál buvttadit sisttiid eambo go go-
assige ovdal. Ávdnasiid lea álkit oažžut,
mii addá vejolašvuodaid ovddidit sisti
atnima maddái ođđa buktagiidda. Sisttis
sáhtá duddjot maid beare dujiid seam-
ma láhkai go eará náhkiinge. Duojit sáht-
tet leat vaikkoba dihtorsáhpánvullošat,
suffáolgožat ja lámppásuojit.

**Sistegápmagat. Design Satu Maarit
Natunen.**

Inspired by YAT. Sistelávkkat BoazoFashion –čájáhusas jagis 2010. Govven Hannu Tikkanen

Sivi lea gearggus feasttaide. Cocktail –čuvla Heli Utraiainen-Guilloton ja lávka Tanja Sanila. Govven Ulla Isotalo

Sisteliivva. Duddjon Virpi Jääskö. Govven Mika Vikeväkorva.

Lysti-nieiddaš činadan sistečuvllain Juvdujohgáttis. Duddjon Anna Roos.

Lámppásuodji náhkis. Design Bölebyns Garveri.

TERMINOLOGIIJA

asibealli

cuoccabealli, bierggobealli náhkis, duoljis; vrd. guolggabealli

assi

duolji dahje náhki bierggobealli

áldu

njinjálás boazu 2 jagis ovddosgvlui, go lea miessi

álddoduollji~áldodat

álddu duollji

čearpmahat

čearpmaha duollji dahje náhkki

čearpmat

1/2-1 jahkášaš boazu

duodji

sámi duodji, mii máksá sierralágan ávd-nasiin duddjojuvvon dujiid, dego muoras, dávttis, čoarvvis, sisttis jna.; buvttan sáhtta leat omd. reahka, liidni dahje goikkehat

duollji

bohccoduollji, sarvaga- dahjege ealgga-duollji; bohcco guolganáhkki

goikkehat

bohcco guolggápmasiiguin gorrón dálve-gápmagat, goikeeatnan gápmagat; nuvttohat

gurbmá

gurbmá, bohcco parasihitta, man suoksa eallá miehtá čielggi dassáži, go gidđat gahčá eatnamii ja čaknjá eatnama sisa, gos šaddá čurun

gurbmáráigi

gurbmásuovssa náhkkái dahkan vuoignanráigi, man govvodat s. 1-2 mm

healsut

lihkahit náhki ostučázis

jiehkku

muorranadat neaskinduodjebierggas, man s-hápmásaš ruovddis leat neaskin- ja deallunbealit

loktit ~ lovttet

láktadit, luvvadit (ja máhccut duolji navildeami várás)

navildeapmi

guolgga luvven duoljis guohcagahttimiin

neaskin

cuoccaid ja vuojaid faskun duoljis dahje gápmasiin; gullá náhki meaidimii

niestelávka

sisttis duddjojuvvon sámiid árbevirolaš lávka

njalahit

muora gara njalahit, gara njaldin njali áigge gaccain dahje niibbiin

njalla

muora garraoassi; njali áigin gohčodit šaddanáigodagas dan áiggi, goas garra njaldása runggus rohhtestemiin

ostu

ostocohkodat, ostučáhci, ostenluovus; sieđgga garra, sieđgga njalahat, osttut ml. sieđggagarranjalahagat (ml.), ostunjalaha-gat náhki ostemis; leaibeostu

pikkeleren

náhkki giehtaguššojuvvo sivralluvvois (mielke-, gotkka-, glykola-, rišša- dahje ettetsivra); náhkis šaddá suvris, mii jodálmahtta ostenávdnasiid njammaseami náhki sisa ja náhkis seammás luvvet eret proteiinnat ja vuodja

rávesboazu

ollesšattot boazu

rotnu

njinjálás boazu 2 jagis ovddosgvlui, man miessi ii čuovo

rotnodat

ronu duollji dahje náhkki

sarvádat

sarvá duollji dahje náhkki

sarvvis

ráves, varris boazu; ii gáskojuvvon

sisti

(osttuin) ostejuvvon bohcconáhkki dahje sarvaganáhkki

spáillit

gáskon varrisboazu

GÁLDUT, ČUJUHSAT JA LIŊKKAT:

Eskelinen, Jouko:

Harrastajanahkurin käsikirja.

Heikkinen, Merja

Bohccoguolggakomposterin ja allabeanga. Logaldat-
muituimerkemat.

Hermansen Hætta, Inga 1993: Sisti. Hovedoppgave i ”duodji”. Statens Lærerhøgskole
i forming. Oslo.

Jannok Porsbo, Susanna 1988: Samisk dräktskick. Ájtte Förlag, Johkamohkki.

Somby, Seija Risten 2008:

Sisti. Duodji. Sámediggi, Anár.

www.bolebynsгарverі.se

www.datafun.fi/nahkuri/

www.keminnahkatarvike.fi

www.kero.se

www.nicehouse.fi/puutarha/hyoty/kompost/

SISTI BOHCCONÁHKKI

Dát lea Sisti bohcconáhkki -prošeavtta almmustahtán rávagihpa. Gihppaga ulbmilin lea doarjut álgi sisteduodjára sistedikšunproseassas ja giktalit su geahččaladdat maiddáid ođđa bargovugiid.

Sisti bohcconáhkki -prošeakta lei Sámi oahpahušguovddáža ovddidanprošeakta, man ruhtadeamis oassi bođii Pohjoisimman Lapin Leader ry EU-ruđaiin. Prošeavtta ovttasbargoguoibmin ledje duodjesearvvit Sámi Duodji ry ja Šiella ry. Prošeakta nogai 31.12.2007.

Teavsta jorgalan ja heivehan Seija Risten Somby.

Saamelaisalueen koulutuskeskus
Sámi oahpahušguovddáš
Säämi máttááttáskuávdáš
Sää'mvuú'd škoou'l'jemkõõskõs

PL 50, 99870 Inari, 040 723 7309, www.sogsakk.fi